

O‘ZBEK TILIDAGI INGLIZCHA O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING LISONIY XUSUSIYATLARI VA TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Nomozova Marguba Allonovna

Karshi State University

Kalit so‘zlar: *O‘zlashma so‘z, angliitsizm, leksik qatlam, fonetik moslashuv, semantik o‘zgarish, globallashuv, lingvistik interferensiya.*

Bugungi kunda jahon tillari o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar, iqtisodiy-siyosiy integratsiya va xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi tillararo leksik ta’sirni kuchaytirmoqda. Ingliz tili hozirgi zamonda global lingva franka (*lingua franca*) maqomini egallagan bo‘lib, uning dunyo tillariga, jumladan, turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lgan o‘zbek tiliga ta’siri ham sezilarli darajada ortdi.

O‘zbek tilida rus tili orqali bilvosita yoki oxirgi o‘n yilliklarda bevosita ingliz tilidan o‘zlashib kelayotgan so‘zlar tilimizning lug‘at boyligini boyitish bilan birga, ularning me‘yoriy qo‘llanishi va milliy til tabiatiga moslashuvi masalasini ham kun tartibiga qo‘ymoqda. Mazkur tezisning maqsadi – o‘zbek tilidagi inglizcha o‘zlashma so‘zlarning lingvistik tabiatini, ularning tarqalish sabablari va zamonaviy nutqdagi o‘rnini ochib berishdan iborat.

Inglizcha o‘zlashma so‘zlarning o‘zbek tiliga kirib kelish bosqichlari

O‘zbek tiliga ingliz tilidan so‘zlar o‘zlashishini shartli ravishda quyidagi ikki yirik tarixiy-ijtimoiy davrga bo‘lib o‘rganish mumkin:

Bilvosita o‘zlashish davri (XX asr ikkinchi yarmi): Bu davrda ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlar asosan rus tili vositasida, rus tilining fonetik va imlo qoidalariga moslashgan holda o‘zbek tiliga kirib kelgan. Masalan: *traktor, kompyuter, futbol, tennis, reys, portfel* kabi so‘zlar shular jumlasidandir. Bu jarayonda inglizcha tovushlar rus tilidagi grafika va talaffuz qoliplari orqali o‘zbek tiliga o‘tgan.

Bevosita o‘zlashish davri (XXI asr boshi – hozirgi davr): O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi, xalqaro aloqalarning kengayishi, internet va tarmoq texnologiyalarining kirib kelishi natijasida ingliz tilidan so‘zlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri (inglizcha talaffuzga yaqinroq shaklda) o‘zlashmoqda. Bunga *startup, layfhak, brend, bloger, taym-menedjment, xosting, frilanser, lokatsiya* kabi leksik birliklar yaqqol misol bo‘ladi.

Inglizcha o‘zlashma so‘zlarning lingvistik xususiyatlari

O‘zbek tiliga o‘zlashgan inglizcha leksemalar tilimizda bir qator lisoniy o‘zgarishlarga uchraydi:

Fonetik moslashuv: Ingliz tilidagi o‘ziga xos tovushlar (masalan, interdental *th* yoki diftonglar) o‘zbek tilida mavjud yaqin tovushlar orqali o‘zlashtiriladi. Masalan, inglizcha *market* so‘zi *market* yoki *marketing* shaklida o‘zbekcha talaffuz me‘yoriga moslashtiriladi.

Grammatik moslashuv: Inglizcha otlarga o‘zbek tilining ko‘plik (*-lar*), kelishik (*-ning, -ga, -da, -dan*) va egalik qo‘shimchalari qo‘shilib, ularning to‘laonli so‘z turkumi sifatida faoliyat yuritishini ta’minlaydi (masalan: *brendlar, startupga, kontentni*).

Derivatsion faollik (Yangi so‘z yasalishi): O‘zlashgan so‘zlar negizida o‘zbek tilining affikslari va so‘z yaslash qoliplari yordamida yangi hosilalar yasalmogda. Masalan: *blog* so‘zidan *blogger*, *bloggerlik*; *trend* so‘zidan *trendi chiqmoq* kabi yasama so‘z va birikmalar faol qo‘llanilmoqda.

O‘zlashma so‘zlarning asosiy tematik guruhlari

Hozirgi kunda inglizcha o‘zlashmalar o‘zbek tilida quyidagi asosiy sohalarni qamrab olgan:

-Axborot texnologiyalari va internet: *interfeys*, *brauzer*, *sayt*, *kontent*, *fayl*, *skaner*, *parol*, *layk*, *skrinshot*.

-Iqtisodiyot, biznes va marketing: *startup*, *frilanser*, *investor*, *holding*, *dizayn*, *rebrending*, *kafolat* (*garantiya ma’nosida*), *menedjer*.

-Kundalik hayot, madaniyat va sport: *fitnes*, *fastfud*, *shou-biznes*, *rayder*, *brend*, *master-klass*.

O‘zlashma so‘zlarning ijobiy va salbiy jihatlari

Tilga inglizcha so‘zlarning kirib kelishi ikki tomonlama jarayon bo‘lib, uning ham ijobiy, ham salbiy qirralari mavjud:

Ijobiy tomoni: Ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, yangi tushunchalar va innovatsiyalarni tezkor qabul qilishda xalqaro terminlardan foydalanish muloqotni osonlashtiradi va vaqtni tejaydi.

Salbiy tomoni: Ayrim hollarda o‘zbek tilida mukammal ekvivalenti (muqobili) mavjud bo‘lgan so‘zlar o‘rniga inglizcha so‘zlarni asossiz qo‘llash holatlari (masalan, *muammo* o‘rniga *problem*, *taklif* o‘rniga *ofor* yoki *keys* ishlatilishi) milliy tilning sofliqiga putur yetkazishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidan o‘zlashayotgan so‘zlar zamonaviy o‘zbek tilining leksik qatlamini boyituvchi va davr talablariga moslashishini ta’minlovchi muhim omillardan biridir. Ular fan-texnika taraqqiyoti va global integratsiya natijasida kirib kelmoqda. Biroq, bu jarayonda lingvistik me’yorlarga amal qilish, milliy tilning tabiatini asrash hamda o‘zbek tilidagi boy ichki imkoniyatlardan ham faol foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Yo‘ldoshev B. Hozirgi o‘zbek adabiy tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2007.
2. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
3. Ahmedov S. Til va globallashtirish jarayonlari. – Toshkent: Universitet, 2021.
4. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.